

اعتراضات امروز ایران چه فرقی با جنبش‌های گذشته دارد

به قلم مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

۲ اکتبر ۲۰۲۲

همچنین دست‌یافتنی به

/ (English (/policy-analysis/how-irans-protests-differ-past-movements
العربية (/ar/policy-analysis/ahjtajat-ayran-by-nalhadr-walmady/))

درباره نویسنده

مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

مهدی خلجی عضو ارشد و هموند پژوهشی خانواده لیبتسکی در انستیتو واشنگتن پژوهشگر تشیع فلسفه و کارشناس سیاست ایران

تحلیل کوتاه

نآرامی‌های اخیر نشان داد که بسیاری از جوانان نه تنها رژیم را نفی می‌کنند که به دیگر بازیگران دیرین همچون روحانیت اصلاح‌طلبان و سیاستمداران مخالف در داخل و خارج کشور نیز اعتنایی ندارند

جدیدترین موج اعتراضات خیابانی در ایران که از ۱۶ سپتامبر شروع شد مشکلات امنیتی و سیاسی جدی برای جمهوری اسلامی ایجاد کرده و مقامات رژیم را در موقعیت گیج‌کننده منحصربه‌فردی قرار داده است. جالب توجه این است که علی‌خامنه‌ای رهبر ایران درباره این نآرامی‌ها حرفی نزنده است. نآرامی‌هایی که در پی شکنجه و مرگ زنی جوان مهسا امینی به دست گشت ارشاد رژیم آن هم به خاطر عدم رعایت قواعد حجاب آغاز شد اما رهبر و حلقه او بی‌شک نگران جنبه‌های جدید این جنبش هستند.

اعتراضات ضد رژیم در جمهوری اسلامی تازگی ندارد. بزرگ‌ترین مورد در پی تقلب بزرگ در انتخابات ریاست‌جمهوری سال ۲۰۰۹ رخ داد که میلیون‌ها نفر را به خیابان کشاند تا اینکه حکومت سران جنبش میرحسین موسوی و مهدی کروبی را حصر کرد (موسوی هنوز در حبس خانگی است). آخرین دور اعتراضات گسترده در سال ۲۰۱۹ بود بعد از تصمیم ناگهانی دولت برای افزایش قیمت بنزین در آن زمان سپاه پاسداران و نیروهای انتظامی بیش از ۱۵۰۰ نفر را کشتند که حتی با استانداردهای وحشیانه رژیم رقم تکان‌دهنده‌ای بود.

خیزش جاری با چند ویژگی مهم متمایز است:

برخلاف اعتراضات قبلی منبع اصلی نارضایتی جنبش نه اقتصادی است و نه یک تصمیم سیاسی معین. شعار اصلی تظاهرکنندگان تاکنون «زن زندگی آزادی» بوده است که حاکی از مخالفت عمومی‌تر و عمیق‌تر با کل نظام تمامیت‌خواه جمهوری اسلامی است. تلاش همه‌جانبه (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/irans-2021-presidential-vote-and-tightening-> **regime-control**) رژیم برای «اسلامی کردن» جامعه ایرانی و مهندسی تمام جنبه‌های زندگی شهروندان همواره آزادی‌های مردم را در حوزه خصوصی و عمومی سلب کرده است. زنان در معرض بدترین موارد نقض حقوق بشر قرار گرفته‌اند زیرا بدن آن‌ها به حیاتی‌ترین میدان نبرد سیاسی ایران تبدیل شده است. بنابراین کرامت و آزادی انسانی در کانون مطالبات کنونی جنبش قرار دارد که محور آن درک این نکته است که زنان مهم‌ترین قربانیان سنت پدرسالارانه رژیم و ایدئولوژی اقتدارگرای اسلامی هستند. این بنیاد می‌تواند جنبش را به یک نیروی انسان‌نگرای قدرتمند برابری‌خواه لیبرال و سکولار در ایران تبدیل کند که پتانسیل بسیار زیادی برای ایجاد تغییرات اساسی دارد. جنبش هیچ پیوندی با روحانیت ندارد. این ویژگی بدان معنا نیست که جنبشی ضددینی است. در واقع معترضان عمداً از به کار بردن

نمادها یا شعارهای مذهبی خودداری کرده‌اند- اما به‌وضوح فارغ از روحانیت است^۱ در گذشته تمام جنبش‌های سیاسی تاثیرگذار در ایران از انقلاب مشروطه در اوایل قرن بیستم تا انقلاب اسلامی ۱۹۷۹ با مشارکت روحانیون رده بالا همراه بوده است^۲ حتی در جنبش سبز سال ۲۰۰۹ یک روحانی مهدی کروبی یکی از دو رهبر آن بود^۳

غیاب روحانیت در جنبش امروز تصادفی نیست^۴ بسیاری از معترضان تمام روحانیون شیعه^۵ نه فقط حامیان کلیدی رژیم که همه روحانیون خاموش و مراجع بی‌طرف را اساس مشروعیت رژیم می‌بینند چون ظهور آن و توجیه اصول و سیاست‌ها و تصمیمات آن را از ابتدا تسهیل کرده‌اند^۶ روحانیون نماینده شریعت هستند که یک نظام حقوقی تبعیض‌آمیز است و از ولایت الهی برای نقض حقوق بشر و به‌خصوص کنترل زنان استفاده می‌کند^۷ به همین دلیل این طبقه نمی‌تواند در اهداف و جهان‌بینی اصلی جنبش شریک باشد در نگاه روحانیت تقاضای حقوق برابر برای زنان بالاترین تهدید وجودی علیه شریعت و جایگاه روحانیون به عنوان نگهبانان آن است^۸ حتی روحانیونی که در حوزه‌های دیگر با رژیم مخالف اند نمی‌توانند علناً «زن زندگی آزادی» را فریاد بزنند^۹ از این رو این جنبش ممکن است نقطه عطفی در طلاق تدریجی روحانیت شیعه از نیروهای پیشگام در جامعه ایرانی باشد^{۱۰}

تاکید بر حجاب تصادفی نیست^{۱۱} جمهوری اسلامی به عنوان یک رژیم تمامیت‌خواه از ابتدای کار خود با زنان خصمانه رفتار کرده است و اجبار به رعایت حجاب بخشی کاملاً عینی از تلاش‌های رژیم برای کنترل و به حاشیه راندن زنان است^{۱۲} اجرای مقررات حجاب در دوره دولت رئیسی شدت گرفته است^{۱۳} اما پیش از تظاهرات جاری روحانیون اصلی منتقد رژیم هم به اولویت‌دهی به مخالفت با «حجاب اجباری» به عنوان یک مطالبه سیاسی علاقه‌ای نداشتند و اغلب به فشار موجه کنشگران زن برای توجه به اشکال منحصر به فرد ستمی که بر نیمی از جامعه می‌رود اهمیت نداده‌اند^{۱۴} نوشین احمدی خراسانی کنشگر برجسته در کتاب خود *حجاب و روشنفکران* (۲۰۱۱) نشان می‌دهد که چگونه حتی سکولارترین و لیبرال‌ترین منتقدان و مخالفان سیاسی رژیم مدام از اذعان به ستم سیستماتیک رژیم علیه آزادی و کرامت زنان و تمرکز بر حجاب اجباری به عنوان یک مشکل اساسی و نه ثانوی طفره رفته‌اند^{۱۵} جنبش امروز نشانگر آن است که در نگاه بسیاری از ایرانیان به وضع بد خود و راه‌حل‌های بالقوه برای آن تغییری اساسی رخ داده است و شهروندان بیشتری مبارزه برای حقوق زنان را آشکارا بهترین نقطه شروع برای مبارزه دموکراتیک خود علیه تاریخ‌اندیشی اسلامگرایان می‌بینند^{۱۶}

بسیاری از معترضان جوان راه خود را فارغ از گروه‌ها و شخصیت‌های مخالف سیاسی چه اصلاح‌طلبان داخل کشور یا مخالفان در خارج- برگزیده‌اند. یکی از حیرت‌انگیزترین جنبه‌های این جنبش آن است که اکثریت قاطع آن متشکل از جوانان ایرانی زیر بیست و پنج سال است که خود را صرفاً مخالف ایدئولوژی اسلامی نمی‌بینند آن‌ها صراحتاً با طرز فکر نسل قبلی هم از جمله سیاسیون ضد رژیم بیگانه اند^{۱۷} این نشان می‌دهد که نیروهای واقعی تغییر می‌توانند بدون مداخله گروه‌ها یا شخصیت‌های مخالف سنتی ظهور نمایند و خود را سازمان‌دهی کنند^{۱۸} این موضوع این سوال را هم برمی‌انگیزد که چه کسی در حال هدایت این جنبش است و چقدر قادر خواهد بود که پیش از تحلیل رفتن یا از بین رفتن آن در نتیجه سرکوب خشونت‌بار یک رهبری طبیعی را شکل دهد^{۱۹}

به طور خلاصه ماهیت جنبش سبک سازمان‌دهی رهبری و آرمان‌های بنیادی آن کاملاً متفاوت با همه اعتراضات سیاسی قبلی در جمهوری اسلامی است^{۲۰} این تجربه جسورانه می‌تواند تحولات مهم‌تری را در ایران در روزها و هفته‌های آینده رقم بزند هرچند نمی‌دانیم چقدر توان سر به سلامت بردن از مشکلات جدی در بلندمدت را دارد^{۲۱}

توصیه‌های سیاست‌گذاری

به طور کلی بیانیه‌های دولت‌های خارجی در حمایت و همدلی با معترضان ایرانی ضد رژیم کمک چندانی نمی‌کند اما حمایت نهادهای غیردولتی از جمله شرکت‌های ارتباطی و دیجیتال (مثلاً گوگل آمازون اپل) نهادهای حقوق بشری شخصیت‌های معروف مقاومت مدنی جنبش‌های دموکراتیک خارجی و دانشگاهیان منفرد شخصیت‌های ادبی و هنرمندان بیشتر کمک می‌کند^{۲۲} با این حال مقامات آمریکایی و اروپایی باز هم می‌توانند نقشی استثنایی در کمک به جنبش یا دست‌کم اجتناب از اقدامات آسیب‌رسان به آن داشته باشند^{۲۳}

برای نمونه اکنون زمان آن نیست که با اجرای قرارو مدارهای مالی فشار بر رژیم را کم کرد^{۲۴} از جمله کاهش تحریم‌ها (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/letting-iran-go-nuclear>) در نتیجه مذاکرات هسته‌ای جاری^{۲۵} از هر اقدامی که بی‌تفاوتی غرب نسبت به رنج دیرینه مردم ایران تلقی شود باید آگاهانه پرهیز کرد^{۲۶} آرمان‌های دموکراتیک سکولار و لیبرال این مردم شاید بهترین نیرو برای پیشبرد صلح و امنیت در خاورمیانه باشد چون اگر رژیم کنونی سقوط کند این نیروهای معترض اند که مسئول تاسیس دولتی متعهد به این اصول خواهند بود^{۲۷}

مهدی خلجی هموند خانواده لیبسکی در انستیتو واشنگتن است^{۲۸}

RECOMMENDED

مقاله‌ها و دیدگاه‌ها

توافق جدید با ایران جلوی بمب ایرانی را نمی‌گیرد

۲ اکتبر ۲۰۲۲

♦
دنيس راس

([fa/policy-analysis/twafq-jdyd-ba-ayran-jlwy-bmb-ayrany-ra-nmygyrd/](#))

BRIEF ANALYSIS

A Domestic Audience for Turkish Foreign Policy

۳ سپتامبر ۲۰۲۲

♦
Batu Coşkun ,
Gökhan Çınkara

([/policy-analysis/domestic-audience-turkish-foreign-policy](#))

BRIEF ANALYSIS

Celebrities, the Clergy, and Succession: Wild Cards in Iran's Protests

۳ سپتامبر ۲۰۲۲

♦
Mehdi Khalaji

([/policy-analysis/celebrities-clergy-and-succession-wild-cards-irans-protests](#))

TOPICS

([fa/policy-analysis/dmkrasy-w-aslah/](#)) دمکراسی و اصلاح

